

Dorraoren inguruan, berriro eta behin¹

Arratsalde on :

Pribilegio handia da niretzat hemen, Aitzorrotz-*Hitz Zorrotz* honetan, Nafarroako Erresuma Zaharreko "Markina" eskualdeko hiriburu honetan, mintzatu ahal izatea. Zeren, besteak beste, horra bada: ama markinarra nuen. Ez naiz "Aita Prai Bartolome Santa Teresa, Markinako Karmen Ortozeko Predikadorea", baina bai Markina-Xemeingo *Arroxa Goitikoren semie*, eta zilegi bekit, beraz, neuri ere, neure oldezko "*Euskal-Errijetako Olgeeta ta Dantzeen neurrizko-gatz-ozpinduba*" zuen aurrean aurkeztea. Halakoxea izango baita gehienbat: gatz-ozpinduba, entsaladea, alegia. Nire entsalada honetan zein maneagai, zein ongailu edo gozagarri nagusituko zaidan ez dakit. Agian, zenbaitetan, Hanibal Lecter-en *autokanibalismoaren* kutsua antzemango diozue. (Eta *auto-* diot, ez baitut zuen burua jateko inolako asmorik; neurearekin ere nahikoa lan). Baina gehienetan, nik uste, harako Hodei Beltz (e)txe(a)iene saiatuaren baina inozo samarraren ahalegin temati bezain antzu antzean ari naizela irudituko zaizue; horixe inozoa, pentsa: beti "aurpegi zurbilen" karabanaren inguruan jirabiraka, buelta eta buelta, erdigunera braust, zuzenean, salto egin beharrean. Beraz, abisatuta zaudete: gatz-ozpinduba, *tour-mix* jirabirakarian irabiatutako maionesagaz.

I.-Lehen inguraketa ("Nondik")

I.1. "GOGOETA IRAGAN HURBILAZ: IRAKASPENAK". Halaxe deritza Hitz-Zorrotzeko lagunok proposatzen diguzuen gai orokorrari. Garbi mintza gaitzen eskatzen diguzue, ondo zer egin dugun, eta gaizki zer egin dugun zehaztuz. Ez da lan makala. Izuzko lehen zarradari gaina hartzen samurra ere ez. Baina lortuko dudala uste dut. Aldez edo moldez. Eta zuen aditasun adeitsua lagun beti ere, noski.

"Kulturgintzan azken hamarkadetan sortzaileek izandako kezka, ikuspegi, zailtasun, apustu eta esperientziak belaunaldi berri bati ezagutaraztea" - halaxe definitzen duzue helburua, eta honela laburbiltzen aurreraxeago: "*Gure kulturgintza modernoaren protagonistek-aditu eta aritu- bildutako esperientziaren transmisioa*".

Ederra helburua, inon ederrik bada. Nahiz eta argi ibili gero: nire adineko bati esperientzien transmisioa eskatzen badiozue, zuen errukarri, *batallitak* kontatzen hasten bagara, akabo...Baina ez. Hori baino alkantzu handiagoko eginkizuna da berez, txisteak txiste (beharrezkoak hauek ere, tarteka, izuak "vudufikatze").

Oinarrizko objekzio bat daukat, ordea. Zer naiz ni? "Aditua"? Ez, ez naiz soziolinguista, ez soziologoa, ez filosofoa, ez ezertan ere katedraduna. Idazle itzultzaile bat naiz. Edo itzultzaile idazle bat. "Aritua"? Bai, aritua bai. Bizi guztian ibilia naiz euskararen inguruan jirabiraka. Baina zer esan diezazueket nik dagoeneko ez dakizuenik nork zeuen esperientziatik?...Edo "arditua" ote naiz, Koldo Izagirrek darabilen hitz *azeria* mailegatuz? Ez, ez dut uste. "Aharitua", orduan? Bai, denok bezalatsu: ahari-talkan, ahari-topekan ni ere makina bat aldiz jarduna, neure buruarekin aurrea eta besteenarekin hurrena. ...Edo "akitua" ote? Bai, hori ere bai, ez beti, baina bai sarri, akitua, gure elkar-konponezin estrukturalak, endemikoak, gure hizkuntzaren eta gure herriaren burua altxa-ezinak akitua.

Akidura gainditu beharra dago halere. Eta ardikeria-aharikeriak ere bai. Desadostasunak desadostasun, aurrera egin beharra dago. Ez onkeriazko desideratum belaxkaren batengatik. Premiagatik baizik. Biziraupenagatik. Behin eta

---

¹ 2012ko urriaren 24an Eskoriatzako HUHEZI Fakultatean emandako hitzaldiaren bertsio idatzia, *zuzendu eta emendatua*.

berrito itzuliko naiz ideia sinple baina guztiz funtsezko honetara, nik uste. Gure ahari-topekatik harantza, zeozer asmatu beharrean gaudela, alegia, bestela jai dugula....

I.2.- Ez dakit nola erantzun, dena den, oraingoz, bidali didazuen galderazaparradari...Hona hemen, enkriptaturik, zuen galdetegia:

"1.-Zer eman du euskal kulturagintzak XX. mendeko 60 hamarkadatik gaur egunera arte? Zer ikasi behar dugu datozen hamarkadei begira?"

- Urteen joan-etorrian euskal kulturagintzari dagokion definizioan zerbait aldatu al da?
- Zer zen eta zer da "euskal" kulturagintza delakoa? Zertaz hitz egingo diguzu euskal kulturagintzaz ari zarenean?

2.- Euskal kulturagintza 1960-80 bitartean.

- Zertan zen euskal kulturagintza frankismopeko azken aldian? Garai hartan abiarazitakoetatik (sortzaileak, hedatzaileak, antolatzaileak...) zertzuk azpimarratu nahi dizkiguzu? Zergatik horiek?
- Euskara batuak zer ekarri zion kulturagintzari? Belaunaldien arteko harremanak zein nola joan ziren garai hartan? Nortzuen artean sortzen ziren aliantzak? Nola egituratzen ziren?

3.- Franco hil ondorengo instituzionalizazio berria:

- Zer ekarri zuen EAEn eta Nafarroan instituzionalizatzeko-prozesuak? Instituzionalizazioaren ondorioez zein iritzi daukazu? Zertan izan zen mesedegarri euskal kulturagintzarentzat? Ondorio kaltegarriak?
- Zertan izan dira indarguneak eta zertan ahuleziak azken 30 urteotan? Zein nola uztartu dira dinamika instituzionala eta euskal kulturagintzaren baitako gizarte mugimendua (elkarte, enpresa, etab)? Ziklorik-edo bereziko zenituzke? Zeren arabera?
- Transbertsalizazio politikoak (abertzale VS ez abertzale; abertzaletasunaren baitako fragmentazioa) zein eratako ondorioak ekarri dizkigu euskaldunoi azken hamarkadotan? Hamarkadak aurrera egin ahala, transbertsalizazio horiek indartzen edota ahultzen joan(goa) dira?
- Aurrera begira non ikusten dituzu indarguneak eta ahuleziak euskal kulturagintzaren baitan? XXI. mendeko gizartean non ikusten dituzu aukerak eta mehatxuak?"

Ez, ez dakit nondik heldu galdera sakon horiei. Sakonegiak baitira, trinkoegiak. Nire "Hodei Beltz" (e)txe(a)ienearen geziek -baita suzkoak balira ere- ezin diete eraginkorki aurre egin hain ongi lerrokaturiko eta biribilduriko karabana horren barruan zelatan dauden "winchester" ahaltzuei. Zerbait esan nezake, noski; adibidez: ezetz, funtsean ez dela ezer aldatu euskal kulturagintzaren definizioari dagokionez. Betiko dikotomiak indarrean dirauela, euskal kultura hemen egiten den guztiari deitzen diotela batzuek, eta besteok ez. Euskaraz sortzen den kultura dela, niretzat, euskal kulturagintza. Baina hori *nihil novum sub sole* besterik ez da, eguzkipean deus berririk ez. Maionesari eragin eta eragin jardungo nuke, azkenean zera, duela gutxienez hogeita hamabost bat urte hemengo idazle erdaldun bati esan niona errepikatze baina ez: "Tú eres un escritor vasco, claro que sí. Yo no. Yo no soy un escritor vasco. Yo soy un euskal idazle. Que no es lo mismo". Eta azpimarratu? Ez dakit zer den azpimarratu beharra eta zer ez. Beharbada, dena. Ala ezer ez...Izan ere, errespetu falta galanta ez balitz, neure buruari txoritara joaten utzi eta zuen aurrean Brecht-Laboa kantatzen hasteko ere kapaz nintzateke: "denak ala inor ez, dena ala ezer ez"... "Aliantzak" diozue, bestalde? "Aliantzak"? Zer da hori? Herri honetan gauza izan al gara inoiz, gero, ezerean inguruan aliantzak egiteko? Banderizoak izan gara beti. Eta kainismoa lege. Izan eta izango? Ez dakit...Espero dut ezetz.

Lasai nadin, ordea. Ez da horrelako asaskapenatarako tenore. Ez nauzue horretarako gonbidatu, inola ere. *Planctus* gehiegi egin ohi ditugu -edo egin ohi ditut-, poetikoki dotore direlakoan -eta halaxe dira, pose hutsa ez direnean-. Baina poesia ez da aski. Gaur, uste dut, politikoki mintza nadin ekarri nauzue hona. Eta mintzatuko naiz. Poesia autoaren bateria da. Eta bateriarik gabe, autoa ezin abiaraz daiteke -poetikoki esanda -, edo kotxeak ez du arrankatzen,

gure eguneroko di-daneko hizkuntza pragmatikoan esanda. Baina kotxeak nahiz autoak motor osoa behar du ibiltzeko, eta transmisioa, eta gurpilak, eta zuzendaritza, eta txasisa, eta gasolina ere bai, erruz. Baita "junta-kulata" eta "trokolak" ondo edukitzea ere, Alkainen mekaniko jator askoak esango lukeen legez.

Galdera hauen inguruan, ados nago, oro har, Mikel Peruarenak "Beste olatu bat" izeneko artikuluan dioenarekin (ikus in BERRIA, 12/06/08):

"Urteak badoaz, eta gero eta argiago da berreuskalduntze estrategiek behea jo dutela. 1960-70eko olatuak ekarri zituen kultur pizkundea, euskararen estandarizazioa, alfabetatzea, ikastolak (...) Mendeetan atzera egina zuen euskarak, lurraldearen gehienez galdua zen; 1960ko olatu hark lortu du malda beherako tendentziari apur bat eustea. Eustea, ezen ez joera irauli eta gorantz jartzea. (...)"

Ados, beraz, bai. Baina ez naiz fido neure adostasunaz. Metaforak lagungarriak izan daitezke; ni neu ere metafora-zale porrokatua naiz. Baina kontuz. Hemen jokoan dagoena ez da Mundakako Ezkerra edo Bidarteko Belharra. Hau ez da surf kontua. Hemen aspaldi urperatu gintuen tsunamiak. Gure hizkuntzak mendeak daramatza "gibelilat so egin eta hasperena ardura". Estu-larritzen gara, edo kontsolatzen, aldikal, txandaka, aldartearen arabera, beti bat eta bera den protokolo liturgiko beti-berdin batez. Zazpi probintziotan bizi garen jendearen lautik batek dakigula oraindik, edo lautik hiruk ez dakitela jadanik. Horiek ohi dira gure lanturuak, aburuak nahiz zizpuruak. Baita -baikortasun-une gorenetan- gure helburuak ere, deliberatuki deliberatuak: oro-genesi berrian gailenduko direla berriro Añamendiak Kantabriako parte uholdekatu honetan. Hain luzaroan eutsi izana mirari izan bada, etorkizuneko berrosatzea mirariago izanen, omen. (Deskribatzen ari naiz, deskribatzen soilik, ez ironizatzen: nola ironizatuko dut, bada, hain barru-barrutik atzitu naukan gai ardatz, ezin ardatzago, honetaz?... "Nor gera gu? Zer gera gu? Euskotarrak gera gu"... "Euskotarrak" bakarrik? Zer da hori? Zertarako?)

Galdera itzela, noski. Gutariko bakoitzak bizitzan ehun mila aldiz gutxienez geure buruari egin izan dioguna. Nire belaunaldikook ere bai, jakina. Joxe Azurmendi eta Rikardo Arregi datozkit gogora, 1960ko hamarkada hartan, galdera horretxekin hain zuzen ere nola inarrotsi zituzten bazter guztiak goitik behera, ezker eskuin. Eta, geroztik, behin eta berriro, errepikatu izan duguna denok ere, asetzerainoko puntuan, saturazioraino alegia. Erantzun asebetegarririk lortu gabe baina, dirudienez; zeren bestela ez baikenuke galdera bera behin eta berriro formulatuko. Baina "berriro eta behin": halaxe deitu diot gaurko hitzaldiari, ohiko esaldiaren alderantziz. "Berriro eta behin". *Rien ne va plus*, erruleta-jokoan bezala. Aski. Ez dut gehiagotan galdetuko. Euskaldun izatea hautatu nuen, hautatu genuen. Kitto. Egin dezadan, beraz, "berriro eta behin", hautu horren "vivisekzioa", eta akabo. Horrela erantzungo diot, dezakedan modurik txukunenean, egin didazuen galdera-erauntsiari. Karabanaren inguruko lehen inguraketa honetan, behinik behin. Gero gerokoak.

Zergatik "vivisekzioa", ordea, enegarren "biopsia" erritual hau? Azkena izango dela agindu berri dizuet, eta hitza betetzen saiatuko naiz. Baina zergatik?... Honezkero, nire adinean, ez ote nituzkeen, bada, ideiak guztiz garbi eduki behar, zahartzaroko endekamenduak lauso ditzan baino lehentxoagoko sintesi argi batean? Bada ez, nonbait. Ezin dut zehatz-mehatz, zientifikoki, erantzun, sentitzen dut. Eta ez da informazio-falta. Beste zerbait da. Neure euskalduntasunean, sekula ez naizela lasai egon, eta oraindik ere ez nagoela. Ditzosozko "adimen emozionalaren" asuntua izango da honako hau ere; modako klitxe moduko horri mania badiot ere. Ahariak eta hariak nahasten

zaizkidala burmuinean, horra, Ondarroako aguazilari bezala². Ez dakidala talka eta anabasa honetako zauriak nola sendatu eta korapiloak nola askatu. Gure hizkuntzak gure komunitatearen baitan pairatzen duen „apendizitis kronikoa“ atzera bueltarik gabeko “peritonitis akutu” bihur ez dadin zer demontre egin behar dugun aztertzeari ekiten diodan aldiro, zaldiko-maldikoaren edo karabanaren inguraketa bakoitzeko, beti sentsazio berak, beti ziklotimia bera (etsipenetik itxaropenera, eta viceversa), beti emozio eta gogoeta nahasketa bera...“Oro ez da urre”, “baina oro ez da urri”, “oro ez da urri”, “baina oro ez da urre”...Ene, Mary Popins-eneko zaldiko-maldikoa bezalakoa balitz sikiera: halako batean zalditxoa etxolaren engranajetik askatu eta bere kabuz zelai-kaletan barrena paseatzera irteteko gai, gorabeheraka baina aske...Beste buelta bat eman beharko, beraz. Azkena. “Da Capo” eman ere, musikan bezala. Da Capo, hasieratik. “Back ground” familiarretik hasita. Eta “Dorraoko sindromea”, berriro eta behin, analizatuz.

I.3.- Neure liburu guztietan beti ixtorio berak kontatzen ditut. Hautzaroko bizipen fundazionalak-edo esan ohi diren horiek. Nik neuk ere “aitaren etxea” eta “amaren sua”, biak aipatu izan baititut etengabe neure izkribuetan (gogaikarri bihurtzeraino, apika). Euskalduntasunaren kontzientziari dagozkion bizipenak behintzat ugari baino ugariago ageri zaizkit, bai oroimen bizian, bai idazketa ohi den oroimen fosilizatuan.

I.3.1.- Aitaren aldetiko herentziari dagokionez, zer esan? Bada, kasu tipiko bat dela nirea. Euskaltzaletasuna abertzaletasunarekin zeharo lotuta jaso dut txikitandik, “kit” berean. Hainbestearaino non, erresistentzia abertzalearen galga hori gabe, nire familian euskara, Donostiako giro erdaldunean, berehala suntsituko baitzatekeen, eta ia-ia de facto suntsitu ere egin baitzen. Anai arrebetan gazteena nintzen; anai arreбок bazekiten euskaraz, Mutrikuko euskara bizi eta zoliaz, handik joan baikin Donostiara bizitzera, ni artean urtebeteko haurra nintzela; umetan eta gaztetxotan ez nintzen euskaraz hitz egiteko gauza (ulertu bai, beti ulertu izan dut, baina hitz egin ez). Tipikoa. Eta hor sartzen da erresistentzia abertzalearen “injekzioa”, nire liburu -uste dut- guztietan aipatzen dudana gure aita zenaren esaldi “apokaliptiko” hura, niretzat zinez ahaztezina, eta kontzienteki behintzat bidelagun leial izan dudana beti euskaldun bizi nahiaren eta ahaleginaren bidean. Aitak, alturako arrantzalea izaki, denbora gehiena Ternuan eta Gran Solen ematen zuen; lehorrean pasatzen zituen boladetan, ordea, berehala jabetzen zen, jakina, gure etxeko paraderoaz, paradero linguistikoz, gure “desjatorrizkotze” meteorikoaz: erdaraz mintzatzen ginen anai arreбок. Amak, lanez gainezka beti (zazpi seme-alaba, ez da broma), nolabait ameto ematen zigun erdaraz somatzen gintuenean -alegia, beti-. Baina aitak ez. Aitak behin eta berriro esaten zigun: “*Nun goz? Spainian ala?*”. Eta, ondoren, ez beti baina bai sarri, Kataluniarekin konparatzen: “*árek bai, árek beti katalanez hitz egiten deue, ez guk bezela*”, etabar etabar (Katalunian bizi izana eta borroka eginga baitzen gerra garaian, 37tik 39ra arte).

“Injekzioa” aipatu dut, eta hala da: “txute” moduko bat. Mezu kontziente eta ideologizatu horiek zein neurritaraino markatzen gaituzten, alabaina, hori ez dakusat hain garbi. Badute eragina, noski. Baina bestelako batzuek, mezu subliminal emozionalek, handiagoa, nik uste. Enegarrenez (eta azkenekoz, prefosta!) erreparatzen ari naizen nire euskalduntasunaren famili eskalako “back ground” honetan behinik behin, hala delakoan nago. Aitaren “*nun goz?*”

² Anekdotak ezaguna, eta ez Ondarroan bakarrik: Zestoan ere aipatua omen, hitzaldiaren ostean Jon Artanok esan zidanez (bihoakio bide batez nire eskerrona). Bandoa, 1940 urte ingurukoa, euskaraz honela aldarrikatua: „*gaur arratsaldin, frontoi municipalin, a(h)ari-topekie izango da*“; eta erdaraz: „*hoy a la tarde, en el frontón municipal, habrá pelea de hilos*”.

Espanian ala?” diatriba eder hark baino areago erasan ninduen beste honako honek, bizipen itxuraz ezteus mengel batek, baina nire psikean oinaztargi batek bezainbesteko erlantza eragin eta oinatz ezabagaitza utzi zuenak. Nire “Terra Sigillata”ko elkarrizketa-pasarte batean kontatzen dut, 83. orrialdean, bidenabar nire liburuen gaineko marketin pixka bat egiteari txarto ez baderitsozue behintzat, hona kopiatu-itsatsiko dudan honetan:

„Bego, ba. Kursaal zaharrean izan zen. Zenbat urte izango nituen nik orduan? Zortzi-edo, hamar, luze jota. Katekesisaren ez-dakit-zer jai-klase zen, eta garai hartan, horrelako festa eta txorakerietan, aurkezle-lana egiten zuena beti zera izaten zen, Pello Kirten izeneko gizon bat – izen artistikoa behintzat “Pello Kirten” zuena, benetan ez dakit nola zeritzan, Urbieta kalean denda bat zuela, hori bai, gogoratzen naiz...- . Beno, ba, haren meritua zein zen? Euskaldun peto-peto batek hitz egiten duen bezala hitz egiten zuela erdaraz, horixe besterik ez. O sea, gaur egun, berrogeita hamar urte beranduago, etebe-doseko makina bat programatan beste hamaika pello-kirtentxok hitz egiten duten bezalaxe, alegia. *“Ese señor se está burlando del aita”*(sic): horixe pentsatu nuen, ziplo, nire ondoan zeuden katekesiseko ume lagunaren barre-argara artean, *“¿por qué?, ¿qué derecho tiene a burlarse del aita?”*, eta bertan behera isildu, bertan behera seriotu, bertan behera irabiatu, bertan behera... Gaur arte. Nahikoa da, Joxan?”(83 orr.)

Bai, nahikoa dela uste dut. *“Du côté de chez Lorentxo Arrieta”* beste hamaika pasadizo - bat baino gehiago ezin libertigarriago- konta nezakeen arren. Badakizue, beraz: nik Pello Kirteni zor diot neure euskalduntasun-kontzientziaren iratzarpena, neurri batean bederen. Transmisioa? Bai, hori da nire haurtzaroko transmisioa. Beste hainbatena bezalaxe. Erresistentziarena. Eta umiliazioaren aurkako erreakzioarena. Giro urbano asimilatuetako euskaldunon transmisioa horrelakoxea izan da gehienbat, nik uste. Transmisio naturala ez behintzat. Politikoa. Eta traumatikoa: bai jauna, bai andrea. Traumatikoa ere bai. Badakit “erre-akzioa” ez dela aski; “proaktibotasuna” behar omen da (ditxosozko hitza berori ere, ia-ia gorroto ere badudana, denek -tiriarrek eta troiarrek- barra-barra darabilten arren). Bueltatuko gara puntu honetara. Baina, oraingoz, bego horretan.

I.3.2.- “Amaren sua”. Edo *“Du côté de chez Arroxa Ugartetxea”* . Hemen ere, makina bat ixtorio konta nezake, bihotzari jareginez gero. Baina zertzelada pare bat marraztera mugatuko naiz. Eta ideia nagusi honen inguruan marraztu ere: nire kasuan, hizkuntzaren transmisioan orea aitak baina legamia, dudarik gabe, amak jarri zuela. Amak erakutsi zidan niri euskarari gozamen-iturri bezala erreparatzen; ez, soilik, auto-identitatezko inperatibo kategoriko gisa: hori, esan berri dudan bezala, aitari zor diot gehienbat. Amak, ordea, bere euskaldun izatearen poza - ez “harrotasuna” bakarrik, baizik eta “poza”- transmititu zidan. Nola?...Ba, ez dakit hitz bitan laburtzen, baina badaude osagai funtsezko batzuk, hauek ere tipikoak, nik uste. Kantua, adibidez. Amore-emaileago zen ama gure de factoko erdalduntze arrapaladariaren aurrean (erdararen eguneroko uholde ahaltsua nola ubidera?, nola-non-noiz eraiki haren bezamenerako presa eraginkorrik?), baina tarteka, maiz, bere historia eta bere familiarena, bere bizipenak, bizipen linguistikoak barne, kontatzen zizkigun; eta kantatzen, halaber, gure belaunaldian dagoeneko desagertua den baina gure aurrekoengan tresna ezin biziagoa zen ahozko memoria izugarri aberats hari esker, hainbat eta hainbat kantu eta bertso zahar. Euskaldun izatearen laketasuna. Horra, niretzat, amaren jaraunspen ezin baliotsuagoa. Kantu-memoriaz gain, beste bat ere bai baitzuen hura bezain aberats: testigantza linguistiko kontzientea, supra-linguistikoa esan genezake zehazkiago. Hizkuntzaren beraren esamoldeei buruzko oharak, gramatikaltasun edo korrektotasunetik

harantzagokoak, edertasunari edo adierazkortasunari begirakoak. Eskuarki guri mutrikuarrez mintzatu arren, horrelakoetan bere jatorrizko markinera jalgitzen zitzaion. Hamaika perla dauzkat harengandik jasoak eta oroimenean gordeak. Pare bat adibide: "*hori, horratiño, gure ama zanak esate ´eban lez, dana jakitun ustezko ezer ezjakina baino ez da*" (pertsonek sasi-jakintsu harroaren definizio sekula entzun dudarik biribilena); edota "*horrek, horratiño, egingo dau berak bete leku*" (norbaitek, bere burua defendatzearen, beste norbaiti aurre egin eta "leku" hartzen uzten ez dionean). Pare bat esan dut, baina hirugarrena ere oroitu gabe ezin etsi: Donibane Lohizunen gertatua, hamazazpi urteko neskatila artean, hara udaldia ematera joan ohi zen Donostiako familia aberats batean neskame, harategian mandatari³. "Arkumea" erosi nahi, eta harakinak galde: "Bildotsa? Bai, fite. Nondik nahi duzu? Aitzineko aldetik, edo gibeledako aldetik?" "Gibelik ez behintzat!"- gure amak osteratzen. "Aurreko aldetik edo atzeko aldetik, erraiten duzue zuek naski"- harakinak bai jakin, jakina, neskatila bizkaitarraren durduzamen duaren arrazoia zein ote. Umorez kontatzen zuen amak anekdota, umorez eta atseginez, hizkuntzari berari adi, "aitzin eta gibel".

Eta umorez eta atseginez kontatzen zigun, halaber, berez ikaragarria den beste honako hau ("Terra Sigillata"n ikus dezakezue, 142. orrialdean, nire anti best-sellerik astunenean barneratzeke gibelik baldin baduzue behintzat):

"Joni askotan kontatu izan diot hau, baina zuri ez, Amaia. Ba al dakizu ezpain-oholezko lehen hitz gure amak ulertu uste izan zuena (ongi moldatu diat perpausa, Roger?) zein izan zen? *Kafre*: sic, *cafre*. Bost urteko neskatilatxoaren zenean, eskolara joan zen lehen egunean, Arritxinagan, Markina-Xemeinen, Bizkaian, o sea en España de toda la vida, por supuesto, oiga. Maestra abnegada eficiente acendrada inclita portavoz del insigne crisol civilizador del Gran Manintzin hark horixe errepikatzen omen zion oihuka eta garrasika etengabe gure amari, beste hainbat hitz beronek zipitzik ere ulertzen ez zizkionekin batera, noski. Eta *cafre* bera ere *kafe* ulertzen Goitti baserriko neskatatxoak: „*kafie erosta juteko ete dinost andra onek?, baina, horretarako, dirue emon bi´ko´st ba, dirue eskatu bi´ko´tsat ba, ene, eta zelan esaten da erderaz dirue, dirue, ene, zelan da?...*“.

Informazio-iturri oparoa "Sareen Sarea". Hona hemen lagin txiki bat, "kafre"edo "cafre"tasunari buruz, gure Wikipediatik hasita :

Kafre

Kafrea edo **kaffira** (arabieraz, *kafir*, fedegabea) Hegoafrikako bantu-etniako kidea da. Portugesek erabili zuten lehen aldiz kafre hitza Hego Afrikako tribuetako kideak izendatzeko, dirudienez gaizki ulertu zutelako kostaldeko merkatari arabiarrek erabiltzen zuten hitzaren berezko esanahia. Gaur egun, Hegoafrikan *kafre* hitza gutxiespen-adieran erabiltzen da beltzak izendatzeko (afrikaansez, *kaffer*), eta irain-hitz moduan ulertzen da han. 1775ean boerrak *Kafreen Herria* izeneko lurraldean sartu ziren xhosen lurrak bereganatzeko asmoz; horren ondorioz, 1779 eta 1850 bitartean zortzi gerra izan ziren, *kafreen gerrak* esaten zaienak.

---

³ Frantses izpirik jakin beharrik ez garai hartan Donibanen nonbait, euskara aski dendarik denda eta azokaz azoka ibiltzeko: "*bon jour, mignonne*" hitzok bakarrik ikasi omen zituen gure amak frantsesez, berari esanak, eta berak ondo gogoan hartuak.

cafre

adj.-m. ETNOG. Díc. del individuo perteneciente a un grupo de los bantúes meridionales que habita en el África Austral.

fig. Bárbaro, cruel.

Zafio, rústico, ignorante.

cafre

Is the Puerto Rican word for someone of low class, often associated with living in caserios.

(oharra: emakume bakarra ezkerrekoa izaki, horra aurkikundea: hori berori izan behar Arroxa Goittiko!)

¿Qué es "Ser un Cafre"? El apelativo *cafre* se aplica a toda persona o situación que encarna lo opuesto a la civilización y la cultura. En realidad, se llaman *cafres* a los habitantes de **Cafrería** o **País de los cafres**, grupo de pueblos bantúes que habitaba la región oriental de África del Sur, en **El Cabo** y **Natal**.

(...) La acepción de la palabra *Cafrería* se redujo gradualmente, primero a las regiones de lengua bantú, después a la zona marítima que se extiende a lo largo del océano Índico, desde la colonia de El Cabo hasta las regiones del Zambeze y, finalmente, a zonas reducidas de esta región costera. Éstas son la antigua **Cafrería británica** o **British Kaffaria**, anexionada a la colonia de El Cabo en 1863, y la *Cafrería* propiamente dicha, que hoy coincide con **Transkei**.

Garbi dago. Herri bantua gara, aspaldi banatua, mendetan sakabanatua, mendekotasunean sakailatua, baina bizirik dirauena gure Transkei "propiamente dicho" honetan. Kafreen seme-alabak; kafreak gu geu ere, beraz. Eta? ...Ez dut oso gogoko esaldi estereotipatu hori ("*euskalduna naiz eta harro nago*"); primarioegia iruditu izan zait beti, ur gaineko bitsa, errazegi iraungikorra. Baina, beharbada, oker nago. Nik neuk uste baino zuztar trinkoagoak eduki ditzake nire euskalduntasunaren aldeko hautuan Arritxinagako maistra haren itzalak, itzal irainkor iraunkorrak. Ez da aski, badakit, jasan dugun kolonizazioaren kontzientzia hartzea. Baina bai oinarrizkoa. Oinarri hori gabe, nekez antola

baikenezake gure hizkuntza-nortasunaren berreskuratze eta berrosatzearen aldeko estrategiarik. Ez da kexuzko agonia. Burua tentetzeko aukera emankorra baizik, bere lotsagabeen ere, edo bere lotsagabeen hain zuzen ere. "Kafreak gu?" "Bai, eta zer?"

I.3.3.- "Dorraoko sindromearen" shock traumatikoaz jabetu eta geure buruaz jabetzen hasteko eta jabetzen jarraitzeko garaia. Aurrena, baina, azal dezadan zeri deritzadan "Dorraoko sindromea": Joan Mari Torrealdaik bere "El libro negro del euskara"n dakarren testigantza batek, irakurri nuenean, sorrarazi zidan sarrakioari. Ezaguna da gertakaria. Nafar Ergoienako herri horretako maisuak, 1960 urte inguruan, mutiko bati, euskaraz mintzatzen ari zelako, egin zion eraso kalifikaezina: arbelerako erabiltzen ziren konpas tramankulu tzar haletako baten burdinazko puntaz mihipeko giharra ziztatu eta ia erauzi zionekoa. Hizkuntz terrorismo hutsezko ekintza bat, duen sinbologia ezin bortitzagoagatik ahaztezina. Euskaldunoi mihia-mingaina erauzi, horra eskola-maisu haren helburu izugarria; eskerrak, baina, guk hizkuntzari *hizkuntza/mintzaira/berbeta* deitzen diogun, eta ez *lengua/langue/tongue*; agian, deskuidatu dira, guk organo fisiko honetan -mihianez, baizik eta geure barne-muinaren muinagoan gordeta baitaukagu geure hizkuntzarekiko maitasuna eta atxikimendua. Hala bedi. Eta hala ez bada, hala biz.

Shock traumatikoen terapiak ez baitira hain sinpleak izaten. Esan berri dudana kontsolamendu poetikoa suerta dakiguke zenbait aldartetan, baina oro har, errealitatearen ildo gupidagabeen, ez dago horrelakorik. Bortizkeria asimilazionistaren zanpagailuak jo eta txikitu egin ohi du gertatuaren gomuta bera. Errepresioak lehenik lausotu eta segidan inkontzientearen ilunpera uxatzen digu errepresioaren oroitzapena bera; mekanismo artxi-ezaguna da, oinazeari gain hartzeko tresna psikologikoki eraginkorrena ahaztura baita. Horrelako zerbait egiaztatu ahal izan genuen, duela hamarren bat urte, salgai omen zegoen etxe bat ikustera gindoazelako aitzakiapean, emazteak eta biok Dorraora egin genuen bisitaldirakoan. Sarrera, hasteko, triumfala izan zen. Arturo Campionen "El tamborilero de Erraondo"-koaren biki ia perfektua. "Yo no hablo en eso"- erantzun zigun, zakar, kontaktatu genuen lehen pertsonak, bere ezkaratzean lanean ari zen gizon batek. Etxea salgai zutenengana bideratu gintuen halere, "pregunten por...", "eskerrik asko", "no hay de qué" : hango etxeakoandreak bai, bazekien euskaraz, zoragarri; alabak ez; suhiak ere ez; bilobak ere ez. Zertarako jarraitu...Zenbat horrelako "Dorrao revisited" bizi izan ditugun euskararen minbizia erraietaraino metastasiaturik daramagun euskaltzale guztiok, Euskal Herri osoan barrena. Galdetu genien, gonbertsazioa aurreratu ahala, ea ezagutzen zuten, ea oraindik bizi zen konpasaren atentatu terrorista (hitz hauekin ez, jainkoek aparta!) pairatua zuen mutiko hura, honezkero edadetua behar zuena noski. Ez zekiten ezer. Herriko Urliari, Sandiari eta Berendiari galdetuko omen zieten, hori agindu ziguten behintzat, entusiasmo handirik gabe, nik uste. Eta deituko zigutela, izena eta telefonoa utzi baikenizkien. Gaur arte. "Goazemazu hemendik, ondoeza jartzen ari zait-eta"- esan nion emazteari. Eta joan ginen Beriain dotorearen magaleko herriska ezin ederrago hartatik, Lizarragan gora, tunelean barrena.

Zergatik ondoeza, ordea? Ez al dakit zer dagoen, bada? Ez al dakit, sobera jakin ere, errealitatea guztiz kontraesankorra dela? Ez al dakit, oraindik ere, gure hizkuntzaren higadura ez dela eten, baina aldi berean han-hemenka birloratzen ari dela? Zer lanturu eta zinkulin klase da hau, arranopola? Utikan auto-delektaziozko ilunabarkeria mengel belaxkok!...(Barka, arren, erretolika, ez doa zuei zuzendua, neure buruari baizik: sarritan egin behar izaten baitiot errieta, shock-egoera soraiotik iratzartzeko, ulertzen?). Bai, ulertuko ez duzue, bada. Hori hor dago, badakigu. Noizbehinka atera behar ditugu aire zabalean egurastera gure arima-hondoetan ditugun mamuak. Baina ezin gera gaitzke horretan bertan goxo (edo

bertan garratz). Arestik aspaldi esan zuen: "Euskararen asturua ez da gauza segurua", eta aspaldian bezain arestian, ezer seguru jakitekotan, horixe bai badakigula. Eta, hain zuzen ere badakigulako, pasa gaitzen, pasa nadin beste maila batera. Edo itzul nadin, hobeto esanda. Maila diskurtsibo, analitiko, ideologiko, razionalera⁴. Norberaren historiaren azpildura, edo back-ground delako hori, azalaraztea zilegi dela uste dut, eta beharrezkoa ere bai agian. Narzismoan erori gabe, jakina. Baina zilegi, nik uste. Denok banan-banan egin beharreko ariketa ere bai, beharbada. Gure euskalduntasunaren erroei erreparatzea - "erroei", esan dut, ez "erruei": ia soinu bera dute hitz biok, baina elkarren antipodetan daude. Nirea adibide bat besterik ez da izan. Ez bizipena, ez ideologia, biak bata bestetik bereizirik, ez baitira aski, ez gai honetan eta ez beste ezeinetan. Sentimenduaren eta pentsamenduaren arteko oreka etengabe bilatzera kondenaturik gaude, horixe dugu gure giza kondizioaren aurki-iferentzia bazterrezina, lorra bezainbateko loria.

II.- Bigarren inguraketa ("Nora")

Goazen, beraz, pantailan, zenbait testu irakurri eta komentatzera. Joxe Manuel Odriozolaren "**Estatu etnozidaren kontra**" ("edo Jatorrizko hiztun-herriak nola, zergatik eta nork arrotzen dituen") deritzan liburuaren aurkezpenerakoan autoreari berari egin nizkion "zirikada" batzuk dira. "Zirikadak" diot, zeren ekitaldi hartan deabruaren abokatuaren papera antzeztu bainuen, baita lortu ere, nik uste, nahiko liskar dialektiko giro polita sor zedin bertan geundenon artean. Orduantxe bezala utzi ditut testuok; beraz, hor azaltzen den "zu" hori bera da, Joxe Manuel.⁵

....
....

Liburu honi buruz, oro har, zer esan? Bada, lehenik eta behin, harritura nagoela, nire ustez ondo baino hobeto merezia duen oihartzuna eman ez zaiolako. Niretzat, lan ikaragarria da. Ikaragarria, min egiten duelako bere gordintasunean. Baina baita mina gaintzeko bideak iradokitzen ere; gure hizkuntzarekiko bizipena oxigenatuz, munduan gu bezalatsu dauden beste dozenaka hiztun-herriren berri emanez, gure egoera haienekin erkatuz, partekatuz. Afrika, Amerika, Europa, Australia, Txina, Siberia, Indonesia...mundu osoko etnozidioen deskribapen zehatza dakar liburu honek. Herriok galbidera garamatzen gaitz globalaren diagnostiko zehatza eginez, ezaugarri komunak desmozorrotuz. Eta sendabide bila, noski. Garbi edukita, betiere, hau minbizia dela, ez gripea. Eztabaida genezake, eta eztabaidatu behar dugu, zein tratamendu ote egokiena, kimioterapia, edo makrobiotika, edo dena delakoa. Egin ez dezakeguna, ordea, geure burua engainatzea da, zainetan plazebo efektuzko pare bat "orrazkada" ziztatuz noizbehinka. Oso liburu interesgarria, hitz batean.

Baina, baina...zer nabil? Luzamendutan, noski. Ekin diezaiodan, bada, hurrengo eta, gaurkoz, azkeneko inguraketari.

⁴ "Razionalera" diot, berariaz. Joxe Azurmendiren aspaldidaniko erabilerari jarraiki. Izan ere, segada bitxia gerta dakiguke gure hizkuntzak hitz-hasierako „R“ fonemari dion arbuioa, muzintasuna. „Arrazionala“ diogunean zer diogu? ...Ez. Orain arte pre-razionalki mintzatu banaiz, hots, a-razionalki, orain osteria berriz razionalki nahi nuke.

⁵ 2012ko urriaren 24ko hitzaldian, astirik ez zegoela-eta, ez genituen proiektatu testuok. Bertan behera gelditu zen, beraz, „Bigarren inguraketa“ delako hau. Ikus I. Eranskinean fitxa guztiak, HUHEZIKO arduradunen esku utziak, agian noizbait, ikastaroaren barruan, ikaskideen arteko mintza- eta eztabaida-materialtzat erabilgarri izan litezkeelakoan.

III. Hirugarren inguraketa ("Nola")

Ez daukat ihesbiderik. Jauzi egin behar dut karabanaren erdira. Nire "Hodei Beltzek" jaurti beharko ditu, halako batean ere, bere geziak. Atrezzo poetikorik gabe, back ground autobiografikorik gabe. Besteren hitzetan, ofizio gutxi-asko antzetsuz, babestu gabe. Zer daukat nik esatekorik?...Hemen dago, oso-osorik, galdetegia. Orain arte, zeharka besterik erantzun ez diodana. Para dezadan berriro begien bistan (letra ttipiz bada ere, gehiegi kikiltzea ere ez baita gomendagarri):

"1.-Zer eman du euskal kulturgintzak XX. mendeko 60 hamarkadatik gaur egunera arte? Zer ikasi behar dugu datozen hamarkadei begira?"

- Urteen joan-etorrian euskal kulturgintzari dagokion definizioan zerbait aldatu al da?
- Zer zen eta zer da "euskal" kulturgintza delakoa? Zertaz hitz egingo diguzu euskal kulturgintzaz ari zarenean?

2.- Euskal kulturgintza 1960-80 bitartean.

- Zertan zen euskal kulturgintza frankismopeko azken aldia? Garai hartan abiarazitakoetatik (sortzaileak, hedatzaileak, antolatzaileak...) zertzuk azpimarratu nahi dizkiguzu? Zergatik horiek?
- Euskara batuak zer ekarri zion kulturgintzari? Belaunaldien arteko harremanak zein nola joan ziren garai hartan? Nortzuen artean sortzen ziren aliantzak? Nola egituratzen ziren?

3.- Franco hil ondorengo instituzionalizazio berria:

- Zer ekarri zuen EAEn eta Nafarroan instituzionalizazio-prozesuak? Instituzionalizazioaren ondorioez zein iritzi daukazu? Zertan izan zen mesedegarri euskal kulturgintzarentzat? Ondorio kaltegarriak?
- Zertan izan dira indarguneak eta zertan ahuleziak azken 30 urteotan? Zein nola uztartu dira dinamika instituzionala eta euskal kulturgintzaren baitako gizarte mugimendua (elkarte, enpresa, etab)? Ziklorik-edo bereiziko zenituzke? Zeren arabera?
- Transbertsalizazio politikoak (abertzale VS ez abertzale; abertzaletasunaren baitako fragmentazioa) zein eratako ondorioak ekarri dizkigu euskaldunoi azken hamarkadotan? Hamarkadak aurrera egin ahala, transbertsalizazio horiek indartzen edota ahultzen joan(goa) dira?
- Aurrera begira non ikusten dituzu indarguneak eta ahuleziak euskal kulturgintzaren baitan? XXI. mendeko gizartean non ikusten dituzu aukerak eta mehatxuak?"

Has nadin, beraz, erantzuten. Swing modura, jazz zizkolatsu jiteko bariazio/desbariaziotan bada ere, alafedea...("Aramaio, dabenak ez bemaio", "artuko dot esku batean gezia, bestean zuzi irazekia, erreko dot Aramaio guztia!")

III. 1. Zer eman duen? Guztia eman du. Jende askok. Euskal kulturgintzan diharduenak. Eta ematen segitzen du. Baina oraindik oso urrun gaude Euskararen (sic, maiuskulaz) nuklearizazio politikotik, fusiotik nahiz fisiotik. Apendizitis kronikoa. Badirudi gure politikariak ez direla oraindik jabetu, ezta jabetzera hurbildu ere, Euskara (sic, maiuskulaz) dugula ardatz eta, beraz, lehentasun estrategiko erabatekoa zor diogula. Tokitan gaude Sánchez Carriónnek hain zehazki deskribatutako "haustura tentsio" hartatik: "espazio sinbolikoaren nuklearizazioa.(= AB eta BA hiztunak bildu egiten dira hizkuntzari prestigioa eta gaitasun politikoa emateko helburuarekin)". Eta tokitan halaber haren 2.axioma hartatik: "Estatu baten barruan minorizatu dagoen hizkuntza komunitate baten biziberritzeko itxaropena ezin da estatuaren ekimenean egon (ezta gobernu aldaketa baldin badago ere). Bidea, lehenik eta behin, komunitatearen konpaktazioa da."

Ala oker nago? Ezkorregi? Ez al dago bazterretan zantzu positiborik?...Agian bai. Baina horixe: "bazterretan". Eta -galdera-katea berez dator-: zenbaterainoko indarra dute bazterrek? Zeri deitzen diodan "bazter" definitu beharko nuke aurrena, badakit (pelikula yankietako hizkera polizial-militarraren kutsua badu ere). Botere politikorik gabeko elkarteei deritzet hala, "think tank" nahiz "agit-prop" nahiz "lobbie" gisa funtzionatzen duten pertsona-taldee. Eta? Zer moduz gabilta alde horretatik?... **Zer ikasi behar dugu datozen hamarkadei begira?**- galdetegiak galdetzen duen bezala...Ez dakit.

Nahiago nuke baneki. Baina, nolahi ere, sumatzen dut, eta eskarmentu nolabaitekoa ere badut nire iritzi honen zurkaizpenerako, elkarte edo talde antolatu horien presiorik gabe jai dugula. Alderdi politiko abertzaleen lehentasunen praxian **beti** dago zerbait euskara baino inportanteagoa, **beti** (zilegi bekit enfasia). Eta alderdi politiko espainolistenean zer esanik ez: baloia gure area txikitik aldaratzea lortzen dugun bakoitzeko, haien areara hurbiltzen ere hasi baino franko lehenago, falta ziztukatzen digute, eta kitto. Lanbide erraza dute, eroso oso. 1982ko Euskara Legetik eta 1986ko Vasuenceren Legetik elikatzen dira, eta ez soilik aurrerapenik xedatu gabe, murrizketa eta hertsadura gero eta lotsagabeagoak ezarriz baizik. Hori denok dakigu. Nola buelta eman? Sokari nola gure alderago tira?...Ez daukat erantzunik, sentitzen dut.

Duela 20 urte banuelakoan nengoen. Erantzuna, alegia. Estrategia konkretu baten ildotik. Ezker abertzalearen, Euskal Nazio Askatasunerako Mugimendu osoaren, estrategiatik. Hemen dakarkizuet garai hartako Hizkuntza Politika Orokorraren laburbilpen modura fotokopiatu genuen dokumentuaren ale bat. Pieza arkeologiko bat, zinez. Eta ez diot hau neure buruaren zigorgarri, masokismoz edo kultura kristautik askok hain barneratua daukagun errudun-aitorkizunerako pultsioz. Pieza arkeologikoa da, buztinezko oinak zituelako. Estatuaren kontrako pultsuan geuk irabaziko genuelako proiektioan (ez hipotesian soilik, konbikzioan baizik) oinarritua zegoelako. Eta ez da hala gertatu, nabari baino nabariago denez. "Plan B" delakorik ba al genuen, balizko hipotesi-konbikzio nagusiak porrot egin zezakeenerako?...Bada ez, nik uste; funtsean, ez. Ezer ez da alferrik egiten, hori ere egia da, eta badakit. Orduan landutako hainbat kontzeptu, diseinaturiko hainbat interbentzio-lerro, zorrotzuriko hainbat "suzko gezi" dialektiko, bizi-bizirik daude oraingo ezker abertzale dudarik gabe askoz ere light-agoaren izkribuetan, programetan, proposamenetan, adierazpenetan eta ekintzetan. Ekintzetan ere bai. Baina zeinen apalki, ene bada. Adibide xume bat gogoraraztearren: pentsa nolako istilua sortu den Gipuzkoako Foru Aldundiak kazetari erdaldunei "pinganiloak" jarri nahi dizkielako, prentsa-aurrekoetan euskaraz mintzatu ahal izateko. Oraindik horrela gabilta?...Ba, bai, oraindik horrela gabilta. Zirkinik txikiena ere egiten baduzu euskara "plazaratzeko" (ospakizun edo ekitaldi liturgikoetatik harantz), berehala datozkizu gainera hango eta hemengo artilleria astunaren obus guztiak ("nazis, talibanes", etc. etc.). Tokitan gaude nuklearizaziotik.

III. 2. **Euskal kulturgintza 1960-80 bitartean.** Hala deritza galdetegiaren bigarren atalari. Eta aipamen berezia egiten zaio euskara batuari. Ez dut esankizun handirik, maila orokorrean. Neure esperientzia propiotik bai, makina bat gauza esan nitzake, baina nahikoa "zafratu" zaituztet hitzaldi honen lehen zatian neure bizipen autobiografikoez. Oso gaztea nintzen, bistan da. Baina bi pertsona, bi maisu, aipatu behar ditut. Bata, Juan Mari Lekuona. Seminarioan - apaizgai izan nintzen 1968ra arte-, Juan Mari Lekuonak eragin benetan erabakigarria izan zuen nire euskaltzaletasunean, eta beste askorenean. Gero, 1973tik aurrera, Jose Luis Alvarez Enparantzak, Txillardegik. Zer esan bi pertsona horiei buruz? Ba, isiltasuna bedi omenaldirik hunkigarriena. Itsasoa ezin baita ubideratu hitzaldi baten erretenera.

Zertxobait bai, nahi nuke esan kezkatzen nauen puntu bati buruz. Kontuz neodialektalismoarekin, han-hemenka indarra berrartzen ari da eta aho biko ezpata suerta baitaiteke. Denok dakigu zer-nolako erabaki monumentalak izan zen euskara batua sortzea eta gauzatze bidean jartzea. Ez dezagun maxkal eta honda gure "koine" preziatua. Tokian tokiko aldaki fonetiko, morfosintaktiko eta lexikoak ondo daude, jakina, hizkuntza biziaren agergerri diren heinean. Baina kontuz. Idazteko, komunikazio formaletarako, eta norberaren herrikoak ez diren beste

euskaldunekiko harreman mintzaturako ere, euskara batua, arren. Bestela, hainbeste kostata eraikitako gaztelua porrokatuko zaigu, hareatan hondar. Errespetua zor diegu - errespeturik *handiena*, ausartzen naiz esatera-, euskara helduaroan ikasia duten herkiei, euskaldun jatorrizkotuei edo jatorrizkotu-nahiei. Eta permititzen badidazue, etxetik mintzaturako natzaizue. Emaztea euskaldun berria dut (hala definitzen du bere burua: "ni beti euskaldun berri"). Duela pare bat hilabete Ondarroan izan ginen nire izeko baten hiletarakoan, hango lehengusu-lehengusinekin barriketa oparoan aspaldiko partez. Eta honatx emaztearen komentarioa, kotxean etxera bueltan gentozela -eta erdaraz, nekearen nekez-: "*¿en qué hablan? ¿en euskera o en serbo-croata?*" Saiatu nintzaion bromaz erantzuten, esanez ezen "*dagoeneko ez dago serbo-kroatarik, neska, hango gerraz geroztik hizkuntza bera ere erdibitu dute: serbiera alde batetik eta kroaziera bestetik, eta are bosniera ere, lehen alfabetoan bakarrik bereizten ziren, serbiarrek zirilikoa zerabilten eta kroatek latinoak, hizkuntza berbera izan arren, baina orain...*", "*vale, vale*"- moztu zidan erudizio amultsuzko berbaldia -"*pero sigo sin entenderles ni papa*". Larria da. Hau ez da txantxetako gauza, lagunok. Ez dakit hizkuntza eslabiarrik bat ere, baina apustu egingo nuke alde handiagoa dagoela mintzairan Ondarroatik Mutrikura, Zagrebetik Belgrado nahiz Sarajevora baino. Nola ulertaraz gure edozein "BA"ri ondarrutar edo mutrikuar senitartekoen ahotik benetan entzuten ari dena (demagun: "*emon notsezan gorantzixek zuen partetik*" edo "*eman niozen eskuminak zuen partetik*") berak hizkuntza estandarreko "*eman nizkion goraintziak/eskuminak zuen partetik*" bezala dekodifikatu behar duela? Hizkuntza *standard* esan nahi nuen, noski; ez hizkuntza "*eztanda-r*", jakina. "*Neutsozan-Notsezan-Niozen-Nizkion-Nittion-Niozkan-Nerauzkion-Neuzkion-Niriotzün*"...hizkuntza bera al da, izan ere? A ze meritua gure euskara batuaren arkitekto eta igeltseroena! Hura bai erronka, hura bai balentria!...Mitxelenak badu bere omenezko eraikina Donostian. Noizko Txillardegiri beste horrenbestearainokoa gutxienez?...*Gaztetxik bir zatxu* -zioen Gazte Asanbladaren mural batek. *Gaba ta jaixe geurik be badiz*- Bilgune Feministaren beste batek. "Serbo-kroata"? Ez. Euskara bizi zoragarri baten testigu. Ondarru: *bixitxi marabili re*. Bai. Baina..."*denak ala inor ez, dena ala ezer ez, bakarka ezin da*"...eta abar. Fusilik ez, baina katerik ere ez, baldinbaitere. Ez dezagun ahantz, otoi.

III. 3.- Franco hil ondorengo instituzionalizazio berria:

Hirugarren enbor hau, "kanaerdiko" hau, bai dela zur zailekoa, ebakitzen eta erabakitzen nekeza. Galderen galderak baitiraki berorren muinean bor-bor: gure hizkuntza biziberritzeko aski al da daukagun egitura politikoa? Erantzuna, askoren ustetan -ni neu ere tarteko-, ezin ozenagoa, ezin biribilagoa da: EZ. Konforme. Baina...("*bainak abuztuan*", esan ohi zuen gure ama zenak, eta "*baiña madarikatuba!*" eskumikatzen zuen bortizki gure juntagailu adbersatibo xumea Prai Bartolome Santa Teresakoak ere), baina...zer? Zer egin behar dugu? Independentziaren zain egon? Ez, alajaina. Gure hizkuntzaren biziarentzat plazebo-efektuzko miopia bezain kaltegarri suerta daiteke panazea-asmozko hipermetropia.

Hau esatea erraza da, badakit. Sendabidea bilatzen lanak. Hemen bai ezpaltzen zaizkidala zurak eta egurrak, hemen bai kamusten aizkorak (eta sugeak?, ez: jainkoek aparta!). Ikusi berri dugu -edo, hobeto esanda, ikusiko duzue aurrerago zuen arteko solasaldiren batean-, Joxe Manuel Odriozolak bere liburuan dioena, Suomi, Flandria, Suitza, Quebec, Estonia, Letonia eta beste hainbat herriren esperientziak aurkeztu eta aztertu ondoren: "*Arrakastatsuen multzoan hiztun-herri beregainak daude, gehienbat. Besteak, nahiz eta estatu arrotz baten mende egon, herri zailduak dira hizkuntza normalizazioaren plangintza-politiketan*" (303 orr.). Baita 824 oin-oharrean dakarren Txillardegi handiaren aipua ere: "*Irlanda da salbuespena. Normalean independentzia lortzen duten herriek beren hizkuntza salbatzen dute. Salbuespena Irlanda da eta guk modelo bezala hartzen dugu*".

Hemen busti beharra dago, derrigorrez. Analisi soziolinguistiko konparatiboak-eta oso ondo daude, eta beharrezkoak dira. Baina hiztun komunitate bakoitzaren barne-indar eta auzolan erkidetuan eta iraunkorrean datza etorkizuna, bale ala kale. Ez dago, horretarako, aparteko jakinduria espezializaturen beharrik. Denok dakigu. Geure esku dagoela hautua. Ez "geure esku" zentzu bakarkakoan, euskararen hil ala biziko auzia ez baita hiztun banakoaren balizko erruduntasunari-edo egoztekoa, gure *intelligentsia* sistemikoak predikatzen duen bezala. Zentzu politikoan baizik. "Politikoan", zentzu zentzuzkoan esanda, benetakoan. Hots, ez gara Letonia, adibidez; eta auskalo inoiz izango ote garen. Baina zergatik ez gara, dagoeneko, Katalunia, esate baterako?...Galdera "inozoak" irudituko zaizkizue beharbada; ezagunaren ezagunaz ezagunegiak, eta higatuegiak. Baina ez dira, nire ustez.

Ezagutzen dut, ezagutzen dugu, esan berri dudanari hainbat katedra jakintsutatik nahiz pulpito laikotatik nahiz administrazio-bulego seriotatik erantzun ohi zaiona. Euskal Herrian (uler bedi: Euskal Autonomia Erkidegoan, Kafre Herri osoaren "Transkei" *propriamente dicho*an), Euskal Herrian, alegia, "Estaturik gabeko herrien artean, inon baino urrats gehiago egin ditugula gure hizkuntzaren biziberritze-bidean" (ez da inoren aipu hitzez hitzekoa, baina izan liteke). Eta konparazioak, noski. Eta auto-ederrespenak, noskiago. Gales-Cymru-erekiko erkapena, adibidez. Han baino hobeto omen gaudela: han %21,7 galesdun, hemen %25etik gora euskaldun; han ikasleen %20ak bakarrik ikasten omen galesez, hemen %90etik gorak (!) euskaraz; han egunkaririk ez, hemen bai; han telebista eta irrati kate bana galesez, hemen beste horrenbeste, publikoetarik, eta ez dakit zenbat pribatuetarik, euskaraz; han 600-650 titulu berri argitaratzen omen urtero galesez, eta hemen 2000tik gora euskaraz.⁶

Eta? Horrek zer esan nahi du?...*"El que no se consuela..."* esan behar ote, gure okupazio-hizkuntza maitean? Ez. Ez dut ironiarik, are gutxiago sarkasmorik, erabili nahi hain munta handiko gai batean. Ez da gutxiestekoa, inondik ere, euskararen doitasunaren eta duintasunaren alde hamarkada hauetan barrena denok -beraz, baita EAEko administrazio autonomikoak ere- egin dugun ahalegin gaitza. Hizkuntza larrekoa noranahikotzen lan handia egin da, egin dugu, denok, tiriarrak eta troiarrak. Larre motzean, hori bai. Baina galdetzen badidazue -galdetzen didazuen bezala...:

- *Zertan izan dira indarguneak eta zertan ahuleziak azken 30 urteotan? Zein nola uztartu dira dinamika instituzionala eta euskal kulturgintzaren baitako gizarte mugimenduen (elkarte, enpresa, etab)? Ziklorik-edo bereiziko zenituzke? Zeren araberakoak?*

---

⁶ Ned Thomas galestar adiskidearen ohoretan, ohar koxkor bat. Adiskide berria niretzat, aspaldikoa, eta kuttuna oso, Txillardegirentzat: *motu propio* etorri nahi izan zuen Jose Luis Alvarez Enparantza zendu berriari aurtengo -2012ko- urtarrilean ezker abertzaleak egin zion omenaldira, Donostiako Victoria Eugeniaren. Gure hedabideetan "kazetari" soiltzat aurkeztua izan zen arren, Ned Thomas galestar kulturako pertsonaiarik gorenatarikoa da, hango Hizkuntza Akademiako Buru, Unibertsitateko katedradun, eta idazle oparoa. Gales hizkuntzaren hil-hurren egoerari aurre eginez aktibista nekazina izana gaztetan eta gaur egun ere halaxe dirauena. Famatua da oso Galesen, 1960ko hamarkadan, BBCren telebista-hedagailu eta emisio-zentro batean Nedek eta beste lau pabost kimruzalek (gure "euskaltzale"ren modura esanda) egin zuten protesta-ekintza: gales hizkuntzaren aldeko manifestu bat irakurri, eta ondoren hedagailua itzalarazi. Ez puskatu edo lehertu, baina bai deskonektatu, bertako langile kimruzale baten laguntza teknikoaz baliaturik. Britainiar Armadaren Ipar Irlandarekiko komunikazio-sarearentzat, ordea, instalazio hura guztiz garrantzitsua izaki nonbait, han omen ziren minutu gutxiren buruan makina bat polizia, baita SAS indar berezietako hainbat soldadu ere, helikoptero eta guzti. IRAko komandoren baten ekintza zelakoan, ustez. Atxilotu zituzten, zenbait orduz komisaldegian atxiki, eta libre utzi. Gerora egin zitzaizen epaiketan ere zigorrik ez. Antzekorik gurean gertatu izan balitz, ez dut pentsatu ere egin nahi -pentsatzeko premiarik ere ez- zeintzuk izango ote ziratekeen ondorioak. Ez dut uste Ned Thomasek bere "gaztetako bihurrikaria" hura irribarre jostalariz kontatzen jardungo zigunik, 2012ko urtarrilean, gure etxeko sukaldean, patxaran kopatxo lagun.

- *Transbertsalizazio politikoak (abertzale VS ez abertzale; abertzaletasunaren baitako fragmentazioa) zein eratako ondorioak ekarri dizkigu euskaldunoi azken hamarkadotan? Hamarkadak aurrera egin ahala, transbertsalizazio horiek indartzen edota ahultzen joan(goa) dira?*
- *Aurrera begira non ikusten dituzu indarguneak eta ahuleziak euskal kulturgintzaren baitan? XXI. mendeko gizartean non ikusten dituzu aukerak eta mehatxuak?"*

Nik zer demontre erantzungo dizuet? Purrustada batekin seguru asko, lehen-lehenik: "Zikloak? Bai, betiko ziklo zikliko ziklotimiko errepikakorrek, "Marmotaren eguna" pelikulan bezala, egunero berdin: Euskaltzaindia/Euskarazaintza, AEK/HABE, Bai Euskarari/Bikain, Behatokia/Elbide, Pixka bat es mucho eta Gutxi da asko, beti berdin, beti musika bera". Baina ez. Badakit zaldiko-maldikoa noizbait ere eta nolabait ere gerarazi behar dela. *Ahari-topekie* ez dela nahikoa. Ekidinezina da beharbada - Conquislandian bizi baikara, eta ez Sautrelandian -, baina baita gainditu beharra ere. Nola? Bada, hasteko, ez legoke batere gaizki, nik uste, strip tease apal bana egingo bagenu denok ere, geure giharrak bezainbat geure mitxelinak ere erakutsiz: ikuskizun erakargarriegia izango ez bada ere, eiki. Aitortuz sinpleki zera, bakarrik ezin dugula, alegia. Axularrek zioen bezala: "Hi handi, ni handi" hisikaturik egoiteak gibelatzen du(ela) nehork egin nahi duen ontasuna", hots, nor berean tematzea -dela politikoki, dela korporatiboki, dela pertsonalki- akuilu gerta daitekeela zenbaitetan errealitatea lehiakortasunaren bultzadaz azeleratzeko, baina, azken finean, azeleratzea eta azaleratzea oso gauza diferenteak direla: lehena antzu, bigarrena ahaltzu.

"Indarguneak eta ahuleziak"...Ez dakit. Urduri samartu egin izan nau beti AMIA delako matrize horrek, gogoetarako eta gogoeta-elkarketarako tresna analitiko egokia izan daitekeela aitor dudan arren (edo "daitordan arren" esan beharko ote nuke, orain modan jartzen ari den bezala?). Harira, baina. Lantegi gaitz bihurria, zinez. Aharien adarrak baino okerragoa. Ia ezinezkoa dirudi. Adostasun minimo batzuetara iristek. Bi mundu ideologiko, gutxienez bi. Gehi bataren zein bestearen inguruko aldakiak, ezin konta ahala ñabarduraz josiak. Eta, kasu, hizkuntzaren politikari buruz ari naiz soil-soilik: gainerako gaiak, nola batzuegan hala besteengan euskararenari beti gaina hartzen diotenak, beude *zazpi destatuz urrun, parte txarreko* arima erratuak ohiltzeko gure arbasoek zerabilten araoaren arabera. "Ahari" batek -irabazleak- "Euskara XXI" delakoa du Bibliatzat. Beste "ahariak" -galtzaileak- ez dakit Bibliarik ote duen, baina izatekotan Txillardegiren obrak mereziko luke ohore hori, nire ustez. Aitorkizun-giroan ari naizenez (edo strip tease giroan, nahiago baduzue: jesus-maria-ta-jose), aitor dizuet honako hau ere: hizkuntza politikari buruz inoiz sentitu dudana zapuztaldirik handiena, jasan dudana deprerik sakonena, "Euskara XXI" dokumentu horrek eragin zidan. "Irabazi dik"- pentsatu nuen hura irakurritakoan - "irabazi dik, goitik beheraino". Nork?...Publikoki ari naiz, eta publikoki nahi dut esan. Joseba Arregik. Duela hogeita-hogeita bost bat urte, bera zen ia pertsona bakarra, euskal intelektualen artean, elebitasun hondarkina, elebitasun *residuala*, elebitasun diglosikoa, defendatzen zuena. Orain, dirudienez, Inteligentsia Nagusiko kide guztiek, dokumentu hori sinatu edo bederen aintzatetsi dutenek. Ikaragarria da, ene irudiko. Seguru aski ez zuen gogoan izango ni orain ari naizen puntu konkretu hau zuen irakasle Larritz Ariznabarreta Garabietak honako hau zioenean (ikus "Ukazioaren geografia gaurkotua" izeneko artikulua in BERRIA,12/08/26), baina niri une honetan ezin harirago datorkit:

"Nago zantzu horiek denak gure herriak aspaldi sufritzen duen fribolitate ideologikoak sortutako anemiaren ondorio direla. Kronifikatze bidean den metropoliarekiko sumisioaren arrasto patologikoak. Ukazioak sortutako gaitzaren errota."

Zer egin, nolana ere? Zer egin? Betiko galdera hisikatua, eta ez soilik leninista. *Kontenporizatu*, ez dago beste erremediorik. Ene, ze nazka nion gaztetan aditz

horri: *kontenporizatu*, ene bada. Baina irabazi dute. Eta altzariak bederen salbatu behar dira. Altxorra salbatuko badugu. Gure hizkuntza, alegia. Hiru urte eskas - eta exkax- egin ditu Jaurizaritzan Una-Grande-y-Libreko koalizioak, eta gogora dezagun nolako erabaki estrategikoak hartu dituen. Hizkuntza-egiaztagirien desagerpena, adibidez, honako premisa faltsuan oinarriturik zuribidetua: B eta D erduetan ikasi duten gazteek ez dute beren euskara-gaitasuna frogatu beharrik, badute-eta. Gezur galanta, denok dakigunez. Edota "limurtzearen" aldeko sirena-kantua, Kontsumitzaileen Legeko euskara-eskakizunak ez betetzeagatik isunak baliogabetuz, esate baterako. Edota gizarte-zerbitzu nagusietarako lehiaketa publikoetan euskara-eskakizunok areago euskara-*eskakeoizun* bihurtuz (nahiz eta, horretan, burua lehengoan lepotik, egia esan). "Hiru eledun" programa Nafarroan bezala TILeratzeko beren deliberamenduan, ordea, badirudi atzera egin behar izan dutela, edo gauzatzeko astirik behintzat ez dutela izan. Zer egin, beraz? Ba, garbi dago. Oraingoei -lehendikako berretorriei- markaje etengabea, hizkuntza-politika dagoen baino okerrago egon ez dadin. Hori behinik behin bai. Gutxienez. Eta, agian, zenbait xehetasunetan, akordioa erdietsi ere bai. Badira-eta zenbait puntu komun edo amankomun (gehiago gustatzen zitzaidan "amankomun" hitz zaharra), programetan behintzat: nahiz eta hauteskundeetarako programok kalitate kaxkarreko azpigenaro literarioa izan, hori ere hala da. Zein puntu? Bada, esate baterako, Lanbide Heziketa, lan munduko euskara planak, euskararen arnaguneak sendotzea, bikoizketa bultzatzea, hiriburuei aparteko garrantzia ematea, euskarazko hedabideak sustatzea, irrati eta tokiko telebisten lizentziatarako hizkuntza irizpideak finkatzea, kontsumitzaileen hizkuntza eskubideak bermatzeko araudia gauzatzeko, corpora lantzen jarraitzea, administrazioko langileak euskaraz trebatzea ... horrelako puntuak.

Hortik aurrera, zer? Ba, zer nahi duzue esatea? Egonarria. Ez naiz nor zuei aholkurik emateko; neure buruari ari natzaio aholkuka, ahulkuka, garbi gera bedi. Egonarria. Pazientzia. Lehen asaldatu egiten nintzen honelatsukoak irakurrita:

"Bide berria, eredu berria asmatu beharra daukagu eta estrategia berri horren muina erakargarritasuna da."

"Testuinguru eleanitzetan, ondoan diren hizkuntzak norberarena baino indartsuagoak direnean, erakargarritasunik ez baldin badago jai daukagu, arauak arau."

"Elebitasunetik dator hizkuntza askatasuna gauzatzeko aukera" (ikus P.Baztarrika in BERRIA, 10/08/01)

"Zer erakargarritasun eta zer erakargarritasun-ondo!"- erantzungo niokeen beharbada- "Hik uste duk hemengo gehiengo erdaldunaren gehiengoarentzat euskarak inolako presentziarik eta garrantzirik duenik, bitxitasun estereotipatuez aparte? Hik uste duk milimetro bat bera ere aurreratu dugula azken urteotan gehiengo erdaldun horren gehiengoarengan zeharo errotuta dauden eta hedabide nagusiek etengabe elikatzen dituzten hiru estereotipo hauetatik: euskalduna-erdaraz-gaizki-dakiena=cashero, euskalduna-erdaraz-ongi-dakiena= cashero ilustrao, eta euskalduna-erdaraz-ongi-dakiena-baina-euskaraz-egiten-tematzen-dena= terrorista?...Tira, tira, mesedez!". Hori edo antzeko zerbait erantzungo niokeen beharbada, atzo bertan. Baina gaur ez. Alferrik da. Ez nik bera, ez berak ni, sekula ez dugu elkar konbentzituko. Baina elkarrekin egin dezakegu lanen bat edo beste, ala? Euskaraz eta euskararen alde. Bada, horrek du munta, azken batean.

Gozagarri zaizkidan arren, noski, Koldo Izagirrerena bezalako danbatekoak. Honako hau, adibidez:

" ARDITUEN GEOMETRIA: ATXIK DIGLOSIARI!

Euskararen menderazioa teorizatua, adostua eta planifikatua daukate gure hainbat irakasle teknikari arduradun eragile kudeatzaile irizlari kargulant politikarik, hitzarmena ez baina itun berritua, hots, ebanjelio gaurkotua den agirian. (...) Dakigun bakarra da euskaldunok inozotzat hartzen gaituztela eta, maluruski, arrazoia eduki dezakete. " (K.Izagirre, "Autopsiarako frogak", 110 orr.)

Ba, bai. Arrazoia eduki dezakete. Inozoak gara. Baina eurak irabazle. Eta eurekin batera, euren kontra bezainbat, egin behar dugu lan. Ez dago beste erremediorik. Herri nahasia gurea, mila printzatan ezpaldua. Betidanik, dirudienez. Boterera iritsi orduko -ekonomikora, politikora, ideologikora-, euskalduntasunari uko egitea, horixe izan da arau nagusi klase nagusiengan beti. Gure esku dago aurrerantzean, halere, euskarari iraunaraztea, eta arnasa ematea, hizkuntza handi boteretsu baten edo gehiagoren mende egonik ere. Iruña-Veleiako aspaldiko arbaso haiek egin zuten bezala, Inperio Erromatarraren beste ezein probintzia mendebaldarretan ez bezala: euskaraz ere idatziz (nik ez baitiot ezein txirrindulariri "Lance Armstrong" deituko, analitikarik egin gabe: benetakoak dira ostrakak kontrakorik frogatzen ez den bitartean, stablishment unibertsitarioak pertsona bat eta beronen lantalde osoa ezin esan ahaleko harrokeriaz laidoztatu eta defenestratu, eta, hala ere, "ahari" politiko guztiek -nire "harikoek" barne- ostraken inguruan ostrukarena egitea hobetsi duten arren).

Bukatzer a noa nire "gatz ozpinduba". Garaia ere bada eta. "Ozpinduba" beharbada bai, baina "gatza" Ibarguengoa behintzat ez da izan, ez horixe...Ez al duzue "gatza"ren ixtoria ezagutzen?...Merezi du, ba. "El padrino"-ko eszena *avant la lettre* bat dirudi. Buruhauste franko izan omen zuten Julio de Urquijok eta beronen inguruko zenbait ikerlarik XVII. mendeko "Refranes y sentencias"-en ageri den esaldi baten inguruan: "Gatza, gatza, bainan ez Ibarguengoa". Ulertu, ulertzen zen: arkaismorik ez, konplikaziorik ez, hizkuntzaren aldetik. Baina zer esan nahi zuen?, zeri buruz ari zen esaldi hori? Ez jakin, ba. Harik eta norbait -ez naiz gogoratzen nor- konturatu zen arte: XV. mendeko García de Salazar-ek bere "Bienandanzas y fortunas" liburuan - Ahaide Nagusien garaiko gerra zitalen kronika gordinean - kontatzen duen gertakari baten oihartzuna behar zuen izan esaldi horrek. "Sal, sal, pero no la de Ibarguen". Nonbait, mende bat lehenago, XIV.ean, menia-eskaintza egin omen zieten halako batean oinaztarrek ganboarrei, eta bakea "ospatzeko" oturuntza batera gonbidatu Ibarguengo dorretxera (Aramaion zegoela uste dut, *Aramaio, dabenak ez bemaio*: esaldi eder hau ere *Refranes y Sentencias*-en dator, ba, oker ez banago). Harira, baina. Orritsa aurrera zihoan, sabel asebetekuntzazko giro jatorrean suposatzen da, baina otsein-mirabeek antxumea edo arkumea edo dena delako okela zerbitzatu zutenean, Ibarguengo Nagusiak, derrepente, zera oihukatu omen zuen: "Sal, sal!"...Erdara pixka bat ere bazekiten-eta, antza, garai hartako handikiek, bisemian edo polisemian oinarrituriko hitz-jokoak egiteko beste. Eta bai: "salieron", bai horixe: urten eben, atera ziran, jalgi ziren. Hamaika gizon armatu. Aretora sartu eta ganboar bazkaltiar guztiak labankadaz eta ezpatakadaz sakailatu, akabatu, kalitu zituzten..."El Padrino"-ko eszena ikaragarri horretan bezalatsu, gogoratzen? Bai, seguru gogoratzen zaretela: etxeorraz bateko atikoan nola dauden jangai gutziatsuz beteriko mahai oparo batzuen inguruan bilduta capo guztiak, eta nola alde egiten duen aretotik Altobelok gaitzitu-plantak eginez, eta nola ixten duen atea kanpotik, eta nola orduan azaltzen den helikoptero bat eta...Ba, berdin-berdin. Helikopterorik eta metrailadorarik gabe, jakina. Arkadia Zoriontsua izan baita beti gure Herria, bistan da. Herri zoragarria. Zoragarriaren bisemia osoan, noski: ederra bezain zoratzeko modukoa.

Ez nuke, baina, neure berbaldi hau "Hodei Beltzegi" amaitu nahi. Nik ez dakit zer naizen gehiago azken finean, politikoa ala poetikoa. Seguru asko, ez bata eta ez bestea, osorik; bien arteko aleazio nolabaitekoa, hori bai, denok nor geure erara garen bezala. "Ahari-topekie" denok bizi baitugu barnean etengabe, hitz emozionalaren (poetikoaren) eta hitz politikoaren (razionalaren) artekoa, hortik ez gara inor libratzen. Izan ere, arrazoi du JM Odriozolak zera dioenean: "*Hiztun menderatuak auto-estimua sendoa behar baitu iraungo badu, nortasun etnolinguistiko sustraitua, kikildurak jotako ataka gaitzetik aterako bada. Bere herri-hizkuntzaren egoeraz ohartaraziko dion gaitasun ideologikoa oinarrizko makulua da hiztun umiliatuarentzat*"(op. cit.55 orr.), arrazoi du, baina ez da aski, nire ustez, gaitasun ideologikoa. Bestelakoa ere landu behar da, poetikoa, auto-estimua bakartiaren eta elkartiaren sendagarri. Horrexegatik, hitz poetikoari txanda emanaz bukatu nahi nuke neure jardun luze hau. Esan ditudanen artean, espero dut, izango zen tarteka ideia edo iradokizun baliagarriren bat edo beste. Baina ez jaramon handiegirik egin, mesedez. Benetan esan nahi nizuena hauxe baitzen, hauxe baita, ondoren irakurriko dizuedana. Duela 17 urte ondu nuen (edo txartu nuen) poema bat da, "Izokinaren Kantua" deritzana, Arrasaten egin zen "Atseginez eta adorez" elkarte haren ospakizun baten kariaz bidali nizuena (Julen Arexolaleibari mintzo), oroituko haiz beharbada...Ba, honela dio "Izokinaren Kantuak"⁷:

(ikus **II.Eranskina**)

"Dobla eta Fini" egin beharko, halako batean ere, *horraño. Egingo dau berak bete leku gure hizkuntzak, eragingo dautsogu berak bete leku...esan nezake, amamaren eta amaren esaldiari koxka bat estutuz. Hain zuzen ere, gure amama Joxepa Goittiko etxeandarearen eta gure ama Arroxa Goittiko alabaren arteko anekdota polit bat kontatuz amaitu nahi nuke. Gerraren hasieraren bezperaren bezpera zen, 36ko uztailaren 16a, Karmengo Ama Birjina, Markinan Jai-Egun *andixe*, dakizuen bezala. Meza Nagusira lagundu omen zuen gure amak berea, eta meza-emaile eta predikari *abade barri* bat gertatu, apaiz gazte bat (izena ere esaten zuen gure amak, baina ez daukat gogoan). Garbizale porrokatua, nonbait. Sabindarra, erabat. Badakizue: "eliza" beharrean "txadon", "meza santu" beharrean "jaupa done", "apaiz" edo "abade" beharrean "jaupari", eta abar. Irteerakoan, gure amak bereari galde: "*Ta, ama, zer begitandu jatzu abade barrixan sermoie?*" Eta amamak erantzun: "*Ba...euskerien lartxo sartu ete dan edo...*"*

Ez ahal naiz ni neu ere gaurkoan "*euskerien lartxo*" sartua izango! Hala espero dut behintzat. Mila esker denoi zuen arreta adeitsuarengatik.

Jose Agustin Arrieta Ugartetxea
2012/X/24ko hitzaldia
2012/XI/22rako (berr)idatzia.

---

⁷ Hitzaldian ez nuen poema osoa irakurri: III. atala falta zitzaion, beharbada esanguratsuen. Hemengo II.Eranskinean osorik dago.

I. ERANSKINA

JM Odriozolaren "Estatu etnozidaren kontra" liburuen inguruan: Letra beltzez liburutik ateratako pasarteak. Gorriz, berriz, pasarte horien harira Jose Agustin Arrietak eginiko komentarioak.

1. ZER GALTZEN DUGU HIZKUNTZA BAT GALTZEAN?

"Hizkuntza bakoitzari dagokio mundua ikusteko leiho berezi bat. Hizkuntza bakoitza baita gizaki bakoitzaren sozializazio-leihoak. Hizkuntzak galtzea, hiltzea, mundu-ikuskeraren berezien leihoak ixtea da. Ordezkaezinak diren begiradak itsutzea" (35 or.)

(oso ederra, oso poetikoa, baina ...nori axola zaio leiho gorabehera bat? Leihoa aldatu eta kitto, ezta? Egurrezkoaren ordeztu, poliuretanozkoa jarri. Ez al gara, ba, sugeak bezalatsukoak, azala aldatu arren beti suge?):

Gizakia, giza espeziea, lau gauzengatik borrokatzen da, nik dakidala: janariengatik, territorioengatik, sexuengatik, eta hierarkiengatik....Hizkuntzengatik - hizkuntza jakin batengatik - borroka ez dago gure genoman irarrita, ala bai?)

2.- DIFERENTEA IZATEAREN ESANAHIA

"hizkuntza identitate diferentia garatzeko, besteak beste, gaitasun ideologikoa eta psikologikoa ondu behar dituzten hiztunak. Baina, tamalez, euskaldunok tarteko, hizkuntza minorizatuko hiztunak erraiztaraino barneratua dauka honako ezaugarri makur hau: alegia, hizkuntzaren egoera deitoragarria dela medio, egoera menderatu horretan dagoenak ez lukeela hizkuntza akituaren aldeko borroka ideologikorik plazaratu behar. Ahulegia dela borroka ideologikoari ekiteko. Hobe dela, nolabait esateko, "analfabetismo ideologikoari" dagozkion baldintzetara errenditzea" (54 or.)

Makurra, edo zuhurra? Mitxelena handiak ez al zuen esan, ba, "euskara arma ahulegia dela" borroka sozio-politiko-kultural-ideologikoetarako? Hobe dugula, alegia, apal-apal eustea, eta ahal duguntzoxa egitea? Garen gutxiengo izanda, nola inposatuko diogu, bada, gehiengoari geure hizkuntza?..Hori, jarrera hori, "Analfabetismo ideologikoa" al da? "Ideologia menderatzaileari men egitea" ala zentzuzko zuhurtziaz jokatzeko?

3.- GUTXIENGOA: BAINA, ZEREN GUTXIENGO?

"Nor denak estatuaren babesa dauka, gutxiengo nazionalen batean jaio dena ez da nor" (93 orr.)

Estatu-hizkuntza izatea da benetan aintzat hartua izateko irizpide politiko eta juridiko bakarra. Hortik kanpora ez dago bizitarik. Hortik kanpora mamuak daude. (111 or.)

(zortziko txikian nahiz handian, neurri eta doinu librean, JM,...)

4.- HIZKUNTZA ANIZTASUNA EDO INPERATIBO ETIKOA

David Crystalen ustez oinarritzeko bost arrazoi nagusi daude hizkuntza galeraren aurka eta, horrenbestez, hizkuntza aniztasunaren alde egoteko: a) lehenik,

aniztasuna behar dugulako, b) bigarrenik, hizkuntzei esker adierazten dugulako geure identitatea, c) hirugarrenik, hizkuntzak direlako historiaren gordailu, d) laugarrenik, giza jakintza osoa hizkuntza guztien emaitza delako, e) eta, azkenik, hizkuntzak berez direlako interesgarriak" (127 or.) (ba, nahiko hotz uzten nau arrazoi-zerrenda honek) (zuri, ordea, oso gustatu zaizula dirudi☺

Aniztasunaren aldeko bost argudio, zein baino zein sinesgarriagoak. Nolabait ere, pragmatismo eta utilitarismo zekenaren aurkako argudio-harresiak dira. Munduko kultura guztien gizatasun eta nortasun modu guztiak aterpetzeko bermea. Aniztasunaren ñabardura, ñabarduren sotiltasuna, txikitasunaren edertasuna, ahalbideratzen du aniztasun linguistikoaren aukerak. Besterik da, ordea, errealitate soziolinguistikoaren zoria gaurko munduan: homogeneousazioaren aldeko berdinkeria ukatzailea dugu jaun eta jabe" (128 or.)

Oso polita, oso poetikoa hau ere. Baina zoaz, zuk zeuk orrialde horretako oin-oharretan aipatzen dituzun Kanadako indioengana eta Guatemalako maiengana kontu poetiko horiekin: seme-alabei ez diete beren hizkuntza erakusten, eskolako heziera elebidunaren aurka daude...Bizi beharrak, biziraun beharrak, beren hizkuntza baztertzerantz bultzatzen ditu, "hobe beharrez", ala ez? Gure euskaltzetasuna urdaila ongi beteriko komunitate espiritualki frustratu baten apeta/nahikeria artistiko-histerikoa ez ote, JM?

5.- HIZTUN MENDERATUAREN SOSLAIA

"Hizkuntz leialtasuna"

Egoera soziolinguistiko arras asimetrikoetan koherente izan nahi duenak hizkuntza militante izan beharra dauka. (170) (diozu, eta aurreraxeago☺

"Ogi gogorrari hagin zorrotza dagokiola pentsatu behar du hizkuntza leialtasunaren hautua egin duen ekintzaileak. Leialtasunak sakrifizio hori duela ordain. Ekimen linguistikoa ezin duela utzi hiztun hegemonikoaren esku. Edonola ere, gorriak ikusiko ditu hizkuntza militanteak ogi gogor horri kosk egiterakoan, gogorraren gogorraz barrenak inarrosiko baitzaizkio maiz. Jaso duen heziketaren aurkako portaera izango baita hiztun hegemonikoaren aurrean men ez egitea, egoskorkerian tematzea" (171)

Horixe gogorra...nik behintzat ez dut indarririk izaten horrelako praxiari ekin eta eusteko. Dendetan-eta, hori bai, ahalik eta irribarrerik proaktiboan eta asertiboan beti galdetzen dut: Euskaraz badakizu?... sabes euskera?". Emaitzak..., en fin, goizaldeko ordu txikiak arte egon gintezke kasuistika guztia kasurik kasu iruzkintzen denok geure esperientziak kontatzen hasiz gero...Gaitzidurazko "No" biribiletik, harridurazko "No"tik paseaz, "Sí, pero hace años que salí de la ikastola, y casi se me ha olvidado" abailgarrian barrena, noizean behingo "bai, noski" arnasa-maileraino. Beraz, nik neuk behintzat, nahiago izaten dut etxe-zuloan geure hizkuntza gaixoarengatik negar egin, eta liburu ederren bat irakurri (euskaraz, noski)...Beharbada, denok ados jarriko bagina, Euskaldun Harrotasunaren Egun bat-edo antolatuko bagenu...agian, orduan, egun horretan milaka euskaldun hauxe bera egiten ari garela jakinik, geure hizkuntzari irribarrez baina irmoki eusten...Zer irudituko litzaizuke horrelako egun bat antolatzea?

6.- HIZKUNTZA HERIOTZAREN ZERGATIAK

(kapitulu honetatik bi galdera, bi, "pisu astunekoak" biak ere, bakarrarekin ezin etsita...☺

1) Zergatik hiltzen dira hizkuntzak? Zerk hiltzen ditu? Berezko heriotzak dira ala kausa-andana jakin baten ondoriozkoak? (221)

diozunez, ba omen dago "oinarri-oinarrizko arrazoi sakon eta komun bat, bakarra eta unibertsala, arazoaren muin-muinean datzana": **Estatua**, "Gehiengoan parlamentu-sistemari esker bortxaren monopolioa eta kapital sinbolikoaren legitimazioa eskutik dauzkan" **erakunde gorena**.

Ados zaude Txillardegik duela pare bat hilabete BERRIAN egin zioten elkarrizketa hartan esandakoarekin: "Estatuarekin euskara beharbada ez da salbatuko; Estaturik gabe, ziur ezetz"? Ados bazaude, edo ez bazaude, azalduko al diguzu zergatik...? (ahalik eta laburren, hori bai)

7.- NOLAKO EGOERAK, HALAKO PANORAMAK

(hemen, kostata, gai bakarra berexi dizut, nola edo hala. Hauxe diozu:

Hizkuntza bakar baten balio emozionala eta kognitiboa ezin dira estatistiken zenbaki hotzetan neurtu. Hizkuntza, ezer izatekotan, sentimenduen eta giza emozioen barne-muinetan mamitzen den sorkaria da (263)

Eta Josep R. Llobera-ren honako aipua ere badakarzu, 611. oin-oharrean:

"Baina erabat ziur nago, herri batek hizkuntza jakin bati dion loturari erantzun nahi zaionean, azalpen erabat instrumentalak ez direla nahikoa eta egin beharko litzaiokeela aipamen herri horrek bere hizkuntzarekiko duen lotura emozionalari" (Josep R. Llobera)

Korrika datorkit gogora. Niri ere malkoak begietaratu zitzaizkidan, nire etxe ohiaren aldamenetik pasatu nintzenean lekukoa eskuan nuela; balkoian aita zena ikusi uste izan nuen, handik niri eupadaka eta oihuka bizitza osoan leit motiv izan dudana harako bere esaldi hura errepikatzen zidala (liburu guztietan aipatzen dudana, pelma bat naiz): "Nun goz? Espainian, ala?", anai arreбок erdaraz sumatzen gintuenean (ia beti, alegia) aldarrikatzen ziguna... "Non gaude? Espainian, ala?" Eta nik berari erantzuten niola, mentalki, eta malkoak begietan noski: "Ba, bai, aita, ANVko gudari zaharra, mekaben judas, badirudi baietz, Espainian gozela, oraindiokan...". Lotura emozionala, katarsi emozionala, JM: zer garrantzia du? Zenbateraino izan daiteke itxaropenerako berme, edo pizgarri?

8.- MENDEKO HIZKUNTZEN ALDEKO POLITIKAK

1) Aldeak alde, zilegi bekit galdera bat. Alegia, munduko hizkuntza minorizatuen panorama horretan euskaldunok ere ez ote daukagu hil ala biziko marra kritiko hori gehienbat igarota? (...) mugarri kritiko horren zein aldetan ote gaude funts-funtsean euskaldunok? "Funts-funtsean" azpimarratu nahi dut. Zeren eta alde bateko zein besteko ezaugarriak baitauzka herri euskaldunaren erradiografiak. Euskararen hil kanpaiak jo zituztenak kritikatu izan ditu gure arteko zenbaitek, aurreikuspenak bete ez direlako, eta iragarle-lanetan huts egin zutelako. Baina, nago, haien (Wilhelm von Humboldt, Victor Hugo, Arrese-Beitia...) iragarpenak gutako askok uste baino oinarri sendoagoa zutela. Funtsezko joeraren baitan luzarora gerta zitekeenaz mintzo ziren, eta ez nuke esango nik begirada kamutsa zutenik." (No comment... Mesedez, JM, emaguzu morfina pixka bat... Min hau jasanezina da)

2) Berandu konturatzen omen gara hiztun-herri txikituok akulturazioaren pipiak jota gaudela. Eta orduan azterketa soziolinguistikoak egiteari ekiten omen diogu heriosuhar, frenetikoki. Mapak, inkestak, plangintzak...

Klaus Zimmermann-en iritziz, ordea, informazio eta xehetasun soziolinguistiko guztien azpitik eta gainera honako galdera xume honi erantzun behar litzaioke lehen-lehenik:

Zer da hizkuntza?

3) Hiztun-herri akituen adore eta jarrera ideologiko eta emozional ausartik gabe, soberan daude plangintza tekniko guztiak. Bihotzik gabeko buru teknokratak ez dauka zereginik mintzaira zapalduen aldeko ekimenetan. Arrazoimenak sentimenduaren beroa behar du, eta sentimenduak, berriz, arrazoimenaren argitasuna" (bai, konforme, poetak behar ditugu, eta filosofoak, baina baita hizkuntz teknikariak ere, ala?...

4) Zertan da, halakorik egotekotan, hizkuntza baten erreproduzio sozialak eskatzen duen gutxieneko "masa kritikoa"? (...) Bizi nahiaren eta ezin biziaren arteko masa kritikoa tenka ehuneko hogeita hamarraren inguruan bide dago: hots, belaunaldien arteko transmisio naturalaren %30 inguruan (312) (gu non gaude? Zein ehunekotan?)

5) Pauso horiek guztiak egin ditugu edo saiatu ditugu guk ere: eskola, irratia, telebista, zinemagintza, egunkaria, literatura idatzia ("elite txiki baten ardura"-eskerrik asko oroitarazteagatik, Jm: bagenekien, baina onartu nahi ez, idazleok munduko gizajenderik harroenetakoen ezpalekoak baikara), itzulpengintza, antzerkigintza, paisaia linguistikoak, Internet bera ere bai... dena jorratzen duzu, gure mugari guztiak, hitzak berak adierazten duen bezala muga-harriak, mugatuak alegia. Denei ere beren balioa eman ez, balio erlatiboa, jakina. Eta, halako batean, danbateko hau:

Euskara batuaren edo estandarren erronkari aurre egin ahala, hezkuntza sisteman ikusi genuen euskaltzale askok euskararen salbazioa. Hori zen gutako askoren itxaropena. Berdinik gabeko herri mugimendua loratu zen herriz herri: nazionalismo kulturalaren lorpen paregabea. Gurean ez ezik, hemendik kanpo ere hezkuntza-sisteman ezarri izan dira itxaropenaren zutabe nagusiak. Usteak, ordea, orain ere erdia ustela izan du, ondoren ikusi ahal izango dugun bezala.

Harako hark zuzen zioen modura (nork?), odolustutako hiztun-herriari gerta dakioken gauzarik txarrena zera omen: alegia, hizkuntza eskola-hizkuntza huts eta soil bihurtzea. (latza, gero, ...) Gizarteratzeko ahalmenik ez duen hizkuntzaren patu gaiztoa. Hortxe hasi ziren, hain zuzen, gure arteko euskaltzale askoren arrangurak, eta hortxe hasten dira beren hizkuntza oinperatua zutik jarri nahi duten ekintzaileen zaputzak."(330)

Zertan gabilta, bada? "Apaga y vámonos"? ...Letonia, Suomi, Flandria izateko aukerarik ba al dugu? Edo Katalunia? Ala Irlanda, Eskozia, Britainia alderago al gaude?

2) "Inoiz baino gehiago dago euskararen etorkizuna geure esku, herritarron borondate eta jarreraren esku, herritarron askatasunaren esku, alegia. Erosoagoa da, hizkuntza kontuetan ere, nahikerietan murgildu eta norberaren ezintasunen zama eta erantzukizuna hirugarren baten bizkar jartzea, eta norberaren ajeei bizkarra erakustea. Baina esan dezagun, gure iritzian behinik behin, gaurkotasan eta egokitasun erabatekoak dituela Joxanton Artzek maisuki idatzitako hark:

"Hizkuntza bat ez da galtzen ez dakitenek ikasten ez dutelako, dakitenek hitz egiten ez dutelako baizik" (Euskara XXI. Itun berri baterantz, 45 orr.)

Nik beti pentsatu izan dut Artzeren aforismo artxifamatu hori herren dagoela, zerbait falta zaiola, aldaketa itxuraz txiki baina ganoraz oso inportantea , bukaera aldera. Nik honela esango nuke: "(...) dakitenek hitz egiteRIK EZ dutelako baizik". EZIN dutelako, alegia. Izan ere, ezintasun hori baita lege nagusi, nire ustez. Okupazio-hizkuntza ez baita, dagoeneko, kanpo-espazioaren okupazio-hizkuntza soilik: gure harreman-sarearen zati handi baten eta gure baitako gogo-muinaren beraren okupazio-hizkuntza ere bada, izan. Eta hortxe gure ezin-biziaren, gure ezin-egonaren, gure ezin-izanaren Dorraoko sindromea. Ezin gorrotatu jadanik geure buruaren parte bat dena -hizkuntza arrotz barneratua- barrutik txikituta gauzkan eskizofrenia galopante hau larriagotu nahi ez badugu. Baina, era berean, *laissez faire-laissez passer* etsigarri etsituari amorerik EZIN eman, etikoki, existentzialki, inondik inora. Nahi ez dugulako. Pairarazi zaigun alienazioa onartzen ez dugulako. Inperatibo kategoriko ezinbestekoa dugulako geure euskalduntasunari eustea, eta berreskuratzea. Atseginez eta adorez. Adorez eta atseginez. HORI DA BIDEA...esaten aski erraza, egiten...ez hainbeste, noski.

Oso bestelakoa da Euskara XXI. Hizkuntza Politikaren oinarriak erredaktatu dituen Euskararen Aholku Batzordearen iritzia:

"Euskarak ezin ditu bere baitan bildu identitate-adskripzio bakar bateko hiztunak. Horrela gertatuko balitz, ez ghettora, baizik eta sektaraino daraman muga gaindituko genuke, euskarari eta gizarte kohesioari atzerakorik gabeko kaltea eraginez. Inolako identitate-euskarririk onartu beharko balitzaio euskarari, identitate ireki eta integratzaile bat eraikitzeke baliagarria dena izango litzateke soil-soilik onargarri eta, beraz, partaidetza kontzientzia sendotzeko balio duena; hau da, norberaren adskripzio askeari uko egitea eskatzen ez duen identitate-sistema eta, beraz, bere barnean adskripzio guztiak maila berean biltzeko gai dena, euskal herritar huts sentitzetik espainiar huts sentitzerainoko adskripzio guztiak naturaltasunez onartzen dituen" (XXI. Mende hasierarako hizkuntza politikaren oinarriak", Euskararen Kultura Batzordea, 56. or.)

(Sektarismoa al da norberaren hizkuntza norberaren nortasun indibidual eta kolektiboaren ezinbesteko ezin baztertuzko ezin ukatuzko dimentsio eratzailea, konstituentea, dela aldarrikatzea eta koherenteki defendatzea?...)

II. ERANSKINA

“Izokinaren Kantua”

I

Ur gazi-gozozko
padura lohitsutan
nahi gaituzte itoarazi,
nebarrebok...

Itsas bazterreko ihitzetan
sakailaturik
sakabanaturik
hondakin erkinok...

ur axal geldozko
arnas larri etsituan
-ibai kutsatuek helbiderik ez-
itsasoa ala hil
beste ostertzik ez
gure zakatz dardartientzat.

- *“Lehen, amuarrainak ginenean
ez ginen horren errukarri” –*

diote erostaka leinuko goibelek
samaldaka
nola datozen ikusiz
gure padura geltokira
sats-isurkinetatik ihesi
ezkailu gazteak
paduraren patu hitsera
itomenaren labe mortura:
urlo-zoko bakanetan iraun
ala
geure buruaz beste
itsasora

- *“Lehen, amuarrainak ginenean...”*

Ez gara, ordea!
Ezin jadanik izan gaitezke!

indar anker batek

aspaldi bilakarazi baikintuen

IZOKIN

amuarrain-ohiok.

II

Oroit.

Oroit eta berpiz.

Oroit, berpiz, berbizi:

goazen gorantz, nebarrebok!
Ur latsetan jauzi!
Ur latzetan errime!
Ausart eta azkar
goazen gorantz, izokinok!

Han daude-eta
Han zeuden eta han
Behar dute izan:

sortibaiaren iturburuan
oroitzapen omen den geroaren
bazter amultsuak:
langarrak doi-doi ezituak
pentze mardulen zorabiotan
urki lerdenen laztanetan
bedats-adatsetako hatsa
den haize librearen
aberria.

Jaramonik ez

ezponda ertzetako
sahats negartiei!

(*“Euskera ibaia da
erdera den itsasora
daramana”*)

Jaramonik ez

Bidasoaren alde banatako
gilbor-gizen kirtenen
amu pozoinduei!

(*“Bien sûr, la Cophradie
du saumon del salmón
la Cofradía, por cierto”*)

Gu izokinak gara:
ez ahaztu.

Ibaizabalak Nerbioi
bihurtu bazaizkigu ere.

Eta Aturri-Errobi
hilobi-hurren.

Ur mehea
datorren arren.

Oria ez delarik
Ur-ola.
Harroa ere ez
Debaldekoa.
Eta Artibai xume.
Eta Urdaibai xehe.

Gu IZOKINAK hala ere!

sortibaian gorako bidazti
ur lasterraren gaindi
ur lasterraren kontra

erdararen gazitik
euskararen gozora

etengabeko erromes
minbizitik biziminera.

Aurrera, nebarrebok!
Errun dezagun etorkizuna
iturburuan!
Bihur dezagun itzulbide
geure arnasbidea!

III

Orduan bai.

Itoitz erraldoirik gabeko
urlats jostarietan
barreiatu ahal izango gara
Urederraren gaindi
Argan barrena
Ebro zaharreraino

eta berritzuli
eta berrosatu
eta berritsasoratu ere
izokin lerdnok.

Ez baikara itsasoaren beldur
ez hango olagarroen
ez inongo marrazoen
eta gu menderatuko gaituen
sare pelagikorik ez baita.

Sortibaiaren ikurra
baitaramagu beti
bekokian fierki
gozotan bezalatsu
gazitan ere arnaska
arnaska eta igerika...
eta sortibaiaren gomuta
gure burmuin bipilen
plegu ezkutuetan bizirik...

Ezagutzen baitugu uneoro
geure baitarako itzulbidea.
Ez baikara nondik-nora gabeko
ontzi hordiak.

Ezta itsaslapur deslai basatiak ere:
hortz-haginetan daramagun
ezpatak ez du inoiz inoren
mihirik trenkatu.

Urruneko irletaraino ere
joan gaitezke noiznahi
adorez eta atseginez
apalki bezain harroki

zeren gu izokin baikara
ur gazi-gozotara
izotz-galdatarara
zailduak:
ez inoren morroi
ez inoren nagusi
geure buruaren
jabe baizik
jabekizun den
Izokin Herriko
kide garaitezinok,
nebarrebok...

(Joxe Austin Arrieta- "Graffiti Ganbara", 1995)